

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نوری مفیدی

تاریخ: ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۱
مصادف با: ۱۴ جمادی الثانی ۱۴۳۳
جلسه: ۳۱

موضوع کلی: مصادر رجالی
موضوع جزئی: مصادر اولیه (رجال کشی)
سال: دوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مصادر رجالی:

بخش عمده‌ای از مباحث گذشته ما مربوط به جوامع روایی شیعه بود، عرض کردیم جوامع روایی اولیه و ثانویه کدامند و مختصری درباره آنها بحث کردیم و به برخی جوامع روایی متأخر هم اشاره‌ای داشتیم. مناسب دیدیم درباره مصادر رجالی هم بحثی داشته باشیم، بالاخره برای کسی که می‌خواهد با علم رجال و درایه به نحو کامل آشنا بشود لازم است که مصادر رجالی را هم بشناسد. در مورد مصادر علم رجال هم اگر بخواهیم یک تقسیم بندی کلی انجام دهیم شبیه به جوامع روایی می‌توان گفت مصادر رجالی از حیث زمان بر سه قسمند؛ مصادر رجالی اولیه و مصادر رجالی متوسط و مصادر رجالی متأخر. ما به طور اجمالی این سه نوع مصادر رجالی را مرور می‌کنیم.

در مورد مصادر اولیه علم رجال که به اصول رجالی معروفند تقریباً از ۴ تا ۸ مصدر ذکر شده است، البته اینکه ما اینها را به عنوان مصادر رجالی مطرح می‌کنیم لزوماً به این معنی نیست که اینها اولین کتاب‌های رجالی بوده‌اند که تدوین شده‌اند، شاید تاریخ تدوین کتب رجالی به عصر ائمه (ع) و به زمان خود امیرالمؤمنین (ع) برگردد، البته کتبی که آن زمان نوشته شده کتب تاریخ بوده و به عنوان کتاب رجال به معنای خاصی که مورد نظر ماست نوشته نشده لکن در ضمن بیان وقایع و حوادث تاریخی، اصحاب ائمه (ع) را هم نام برده‌اند که بعضی از آنها روایات احادیث بوده‌اند و در مورد آنها مطالبی گفته شده که می‌تواند اولین پایه‌های کتب رجالی محسوب شود ولی بعد از آن زمان توسط بعضی از ملازمین ائمه (ع) کتاب‌هایی در رابطه با اصحاب ائمه (ع) نوشته شده که بعضاً جزء روایات محسوب می‌شدند لکن اگر ما بخواهیم از آن کتاب‌هایی که به عنوان کتب رجالی مطرح نشده‌اند بگذریم؛ چون هیچ کدام از آن کتب هم موجود نیست که بخواهد مورد مراجعه قرار بگیرد می‌توانیم به چند کتاب که به عنوان مصادر رجالی معرفی شده‌اند اشاره کنیم:

۱- رجال کشی:

از قرن چهارم به بعد تدوین کتب رجالی شروع شد و اولین کتابی که به عنوان کتاب رجالی نوشته شده رجال کشی است.

مؤلف کتاب:

رجال کشی نوشته محمد بن عمر بن عبدالعزیز است که به کشی معروف شده است، علت اینکه به کشی معروف شده این است که ایشان اهل کش شهری از منطقه سمرقند بوده است، البته نجاشی آن را به ضم ضبط کرده و کش خوانده است و اگر کسی بخواهد منسوب به آن شهر باشد کشی می‌باشد. بهر حال اصح همان کش به فتح است.

درباره مؤلف این کتاب هم خود نجاشی و هم مرحوم شیخ طوسی در فهرست و رجال خود مطالبی را ذکر کرده‌اند که ما به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

نجاشی درباره کشی می‌گوید: «كان ثقةً عيناً و روى عن الضعفاء كثيراً و صحب العياشى و أخذ عنه له كتاب الرجال كثير العلم و فيه اغلاطٌ كثيرة^۱؛ نجاشی ثقة بوده اما دو اشکال هم بر او وارد است؛ یکی اینکه از ضعفاء زیاد روایت نقل کرده و دوم اینکه اغلاط زیادی در کتابش وجود دارد.

شیخ طوسی درباره کشی می‌گوید: «ثقةٌ بصيرٌ بالأخبار و الرجال حسنُ الاعتقاد^۲، ثقة بوده و به روایات و رجال اسناد روایات آشنا بوده و از نظر اعتقادی هم خوب بوده است و در مسیر مستقیم امامت و ولایت قرار داشته است.

شبهه همین تعبیر را مرحوم شیخ در رجال دارد و می‌گوید: «ثقةٌ بصيرٌ بالرجال و الأخبار مستقيم المذهب^۳». بهر حال آنچه که اجمالاً بزرگانی مثل شیخ طوسی و نجاشی درباره کشی گفته‌اند این است که کشی ثقة بوده و از نظر اعتقادی صحیح الفکر و مستقیم المذهب بوده است لکن این بدین معنی نیست که کتاب او عاری از نقص و عیب باشد. کشی طبق آنچه گفته‌اند شاگرد عیاشی بوده و در مورد عیاشی هم گفته‌اند که بالغ بر ۲۰۰ جلد کتاب داشته است. وقتی دقت می‌کنیم می‌بینیم علماء سابق چه زحمات و مشقت‌هایی را متحمل می‌شده‌اند تا بتوانند یک کتابی را بنویسند و با همه این سختی‌ها کوشش‌های زیادی صورت گرفته تا میراث علمی شیعه محفوظ بماند و به دست ما برسد در حالی که در حال حاضر انسان ۱۰۰۰۰ منبع و بلکه بیشتر را در یک لوح فشرده در اختیار دارد و در عرض چند ثانیه می‌تواند مطالب مورد نظرش را جستجو کند و به آن دست یابد ولی با همه اینها در حال حاضر کمیت حوزه‌ها گسترده شده ولی کیفیت حوزه‌ها پایین آمده و طلاب آنطور که باید و شاید به درس و بحث‌ها اهمیت نمی‌دهند. البته چند عامل هستند که باعث شده سطح علمی طلبه‌ها پایین بیاید که یکی از آنها عدم برنامه ریزی صحیح است و یکی دیگر از آن عوامل، عدم نظارت صحیح بر طلاب است که باعث شده خیلی از طلبه‌ها رها باشند و نتوانند مسیر صحیح را طی کنند.

درباره خود کتاب:

به هر حال اصل کتاب رجال کشی به نام معرفة الرجال یا به نام معرفة الناقلين عن الأئمة الصادقين بوده است لکن شیخ طوسی این کتاب را تهذیب کرده و نام آن را اختیار معرفة الرجال گذاشته؛ یعنی برگزیده‌ای از معرفة الرجال. در اینکه چه چیزهایی از آن کتاب حذف شده که تبدیل به اختیار معرفة الرجال شده اختلاف است، بعضی معتقدند روایات عامه را از این کتاب حذف کرده و صرفاً روایات شیعه را آورده است؛ یعنی در اصل کتاب هم روایات شیعه بوده‌اند و هم روایات عامه لکن شیخ طوسی این کتاب را تهذیب کرده و فقط روایات خاصه را در این کتاب آورده است. این مطلب را صاحب قاموس الرجال نقض کرده به اینکه موارد متعددی از اسامی روایات عامه در این کتاب موجود است پس نمی‌توان گفت آن چیزی

۱. رجال نجاشی، رقم ۱۰۱۸.
۲. فهرست شیخ طوسی، ص ۱۶۷، رقم ۶۱۵.
۳. رجال شیخ طوسی، ص ۴۹۷.

که حذف شده اسامی روات عامه بوده است. بالاخره بعضی از عامه هم ملازمین ائمه(ع) بوده‌اند و روایاتی را از ائمه(ع) نقل کرده‌اند و افراد ثقه‌ای هم بوده‌اند.^۱

بعضی احتمالات دیگری داده‌اند و گفته‌اند شیخ طوسی اغلاط کتاب اختیار معرفة الرجال و اشتباهاتی که در این کتاب بوده را تصحیح کرده و تهذیبی که انجام داده از این جهت بوده است.

روش این کتاب هم مثل روش طبقات ابن سعد است که در بین اهل سنت شهرت دارد؛ یعنی طبقه به طبقه با ذکر اصحاب پیامبر(ص) شروع کرده تا به اصحاب امام عسکری(ع) رسیده است.

«والحمد لله رب العالمین»

۱. قاموس الرجال، ج ۱، ص ۱۷.